

tette. S végül, ha az 1876. évi emlékezés kronológiáját fogadnánk el hitelesnek, miért adott volna Bem új, a korábbtól eltérő parancsot az ütközet kezdetén a reményei szerint Marosvásárhely felől Lüderst oldalba támadó Keménynek, amikor egész haditerve Kemény onnan történő beavatkozására épült?

De a továbbiakkal is gond van. Teleki szerint Kemény csapatait Marosvásárhelyen találta. Ha ezt július 31-ére érti, akkor aligha, hiszen Kemény hadoszlopa csak augusztus 1-jén érkezett meg. Ugyanígy téves az az állítása is, hogy Bem aznap éjjel szintén megérkezett volna, ugyanis éjjel 1 órakor érkezett meg Székelykeresztúrra, ahonnan még aznap éjjel továbbindult Marosvásárhelyre, ahová augusztus 1-jén déltájban érkezett meg.

■ FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- Biás István: *Marosvásárhely a szabadságharcz alatt. Függelékül: A marosvásárhelyi zenélőküt mestere.* Különlenyomat a Marosvásárhely 1900. évi évfolyamából. Mvásárhely, 1900. 37.
- Csetri Elek: *Teleki Sándor 1848–49-ben.* Aetas 1992.1–2. sz. 194–210.
- Dávid Gyula – Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben.* Bp. – Kvár, é. n. [1998.]
- Dávid Gyula – Mikó Imre: *Petőfi Erdélyben.* Buk., 1972.
- Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza.* Bp., 1896. I–III.
- Ferenczi Zoltán: *Petőfi eltűnésének irodalma.* Petőfi Könyvtár XXIV. füzet. Bp., 1910.
- Gyalóky Jenő: *A segesvári ütközet (1849. július 31.)* Hadtörténelmi Közlemények 1932. 187–235.
- Kerényi Ferenc: *Petőfi Sándor élete és kora 1823–1849.* Életrajzi album. Unikornis Kiadó, Bp., 1998.
- Kövári László: *Nyílt levél a Petőfi-Múzeum kiadóhoz.* Petőfi Múzeum 1. évf. (1888).
- Teleki Sándor emlékezései.* S. a. r. Görög Lívia. Magyar Századok, Bp., 1958.
- Teleki Sándor: *Egyről-másról.* Újabb emlékeim. I. Bp., 1882.
- Teleki Sándor: *Emlékezzünk régiekről.* Emlékezések és levelezés. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi Csetri Elek. Buk., 1973.

Summa summarum, mindaz, amit Teleki Sándor két emlékezésében a segesvári ütközetrel kapcsolatban leír, csak pontatlan vagy téves adatokat tartalmaz, s a két visszaemlékezés egymással sem egyezik. Azaz ha nem is zárhatjuk ki azt, hogy Teleki esetleg jelen volt az ütközetben, e rengeteg pontatlanság és tévedés miatt joggal vonhatjuk kétségbe azt is, hogy valóban találkozott-e aznap Petőfivel.

Míndez tanulságos példája annak, hogy egy jó tollú, sokat látott kortárs hogyan volt hajlamos olyan események szemtanújának is láttatni magát, amelyekben ténylegesen nem vett részt; vagy ha netán részt vett, az eltelt évtizedek hogyan formálták át emlékezetében mindazt, amit látott vagy látni vél. De ez nemcsak a 19. századi magyar emlékirat-irodalom szerzőit jellemzi.

MIT KERESETT A KOMMUNISTA A GRÓFNÁL? (I.)

Gáll Ernő és Teleki Ernő kapcsolata a Securitate-iratok és más dokumentumok tükrében

■ Aki Gáll Ernő szociológus-filozófus egyetemi tanárt, a *Korunk* egykori főszerkesztőjét ismerte, pontosan tudja, mennyire elővigyázatos volt, milyen pontosan mérlegelte cselekvési lehetőségeit, azok sikerre vitelének esélyeit, és mennyire körültekintő volt barátaival megvágatásában és emberi kapcsolataiban. Ha azonban a szóban forgó személyek közül bárkit is megkérdeztünk volna annak idején vagy akár most, Gáll Ernő halála után több mint egy évtizeddel, már naplójának¹ és levelezésének² ismeretében, hogy jellemezhető-e az önmagát (1989 után is) következetesen baloldalinak valló szerkesztő és

professzor vakmerőnek, a megkérdozettek döntő többsége minden bizonnyal harsányan kinevetett volna.

Ennek a tanulmánynak nem az a feltett szándéka, hogy Gáll Ernő vakmerőségét bizonyítsa, azonban tagadhatatlanul célja a mára kialakult Gáll-kép jelentős mértékű árnyalása és nem utolsósorban annak a ténynek a tudatosítása, hogy Gáll Ernő nem csupán a hazai és a kelet-európai baloldali értelmiség kiemelkedő alakja és gondolkodója volt, hanem egyben a nemzetiségi lét egyik legtudatosabb kutatója és legkövetkezetesebb stratégája.

A tanulmány kiindulópontját képező történetről Gáll Ernő soha nem beszélt, és nem is írt. A történet másik főszerzőjének, széki gróf Teleki Ernőnek a nevét sem könyv-

A tanulmány második, befejező részét következő lapszámunkban közöljük.

veiben, sem tanulmányaiban, sem leveleiben, sem naplójában nem említette meg, egyetlen alkalommal sem.

Adott tehát a két főszereplő:

1. Gáll Ernő (1917–2000) fontosabb életrajzi adatai: 1917. április 4-én, Nagyváradon született polgári családban. Ott érettségizett, a Kecskeméti Lipót Zsidó Gimnáziumban, majd a kolozsvári egyetemen jogot és filozófiát tanult. Már az 1930-as években baloldali orientálódású volt, s a régi *Korunk*-ban is publikált. Zsidó származása miatt 1942–1944 között munkaszolgálatos volt, 1944 novemberében deportálták, és 1945. április 11-én Buchenwaldból szabadult, ami későbbi életét és gondolkodását meghatározta. Hazatérését követően előbb a kolozsvári *Igazság* című pártnapilap főszerkesztője (1945–1948), majd az *Utunk* című irodalmi hetilap felelős szerkesztője (1949–1952), 1949-től a Bolyai, 1959-től 1984-ig a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen filozófiát és etikát tanított. Az újraindult *Korunk* főszerkesztőjeként (1957–1984) arra törekedett, hogy a folyóiratot a romániai magyarság és a nemzetiségi lét kutatásának egyik fő intézményévé alakítsa. 1953 és 1956 között a Bolyai Tudományegyetem prorektora volt, 1968-ban doktori fokozatot szerzett, 1974-ben a Román Akadémia levelező tagjává választották; rendes tagja volt a Társadalom- és Politikatudományi Akadémiának és több nemzetközi tudományos szervezetnek. 2000. május 17-én hunyt el Kolozsváron, a Házsongárdi temetőben nyugszik.

2. Széki gróf Teleki Ernő (1902–1980) Erdély egyik előkelő arisztokratacsaládjának leszármazottja. Életútjáról valójában csak az elmúlt években kezdünk részleteket megismerni.³ Fontosabb életrajzi adatai: Andor ikertestvérével együtt Kolozsváron született 1902. szeptember 11-én, az Egyetem utca 8. szám alatt, az ősi Esterházy-házban. Atyja széki gróf Teleki Ferenc (római szentbirodalmi gróf), édesanyja losonczy báró Bánffy Anna. Öten voltak testvérek. Margit nővére fiatalon elhunyt, édesanyja az ikrek négyéves korában meghalt. 1920-ban érettségizett Kolozsváron a Kegyesrendi Gimnáziumban. Budapesten a Közgazdasági Tudományegyetem hallgatója, 1926-ban, édesapja halálakor tért vissza Romániába, Paszmosra a földkiszájtítás után megmaradt birtokon gazdálkodni. 1933-tól a Magyar Királyi Külkereskedelmi Hivatal bukaresti megbízottja, 1937–1945 között pedig a Magyar Általános Hitelbank romániai fiókjainak megbízott ügyvezetője (administrateur délégué) s ugyanakkor a kolozsvári Dermata bőrgyár ügyvezetője. Teleki Pál kormányfő döntése nyomán 1940 októberében neve a

behívott észak-erdélyi parlamenti képviselő-között szerepelt. 1941 januárjában lemondott a képviselőségről, 1943-ban azonban a felsőház örökös tagjává választották. 1945 augusztusában tért haza véglegesen Kolozsvárra, ahol a helyi 7. számú átképzőiskolában asztalosszakmát tanult. 1950-től villanyszerelőként dolgozott a Constructia vállalatnál, 1952. február 28-án azonban elhúrcolták a Duna-csatornához, ahonnan 1953. március 16-án két és fél évre kényszerlakhelyre, a bárágani Mácinba deportálták. 1955. augusztus 24-től Kolozsváron, a Direcțiunea Monumentelor Istorice (Történelmi Műemlékek Igazgatósága) alkalmazottja volt. Részt vett a Szent Mihály-plébániatemplom, a Farkas utcai református és a kolozsvári evangélikus püspöki templom restaurálásában. Papíron munkás, raktárnok, szobrász, a valóságban a munkálatok egyik szellemi vezetője volt. 1959–1962 között a Római Katolikus Műemlékbizottság titkára. 1963-tól a kolozsvári Szent Mihály r. kat. plébánia jegyzője és titkára. Innen vonult nyugdíjba 1970. április 1-jén. A kényszerlakhelyen szerzett izületi betegsége miatt nemsokára mozgásképtelenné vált, és életének hátralevő részét egy karosszékből volt kénytelen eltölteni a kolozsvári Arany János utcai státusházak egyikében. 1980. november 27-én hunyt el Kolozsváron, a Házsongárdi temetőben pihen.

Hogy a két Ernő kapcsolata mikor kezdődött, milyen esemény váltotta ki, és milyen alapon állott, arról mindmáig semmit nem tudunk. Kapcsolatukról eddig egyetlen szerző, Sas Péter tett említést, de mindössze egy íróbarátokat számba vevő felsorolásban.⁴ Gáll Ernő özvegye is mindössze arra emlékszik, hogy férje látogatta Telekit,⁵ Kántor Lajos, a *Korunk* 1990 utáni főszerkesztője és ilyenképpen Gáll Ernő utódja pedig azt tartotta meg emlékezetében, hogy egykori felettese úgy biztatta Teleki Ernő megismerésére, ahogyan soha senki mást nem ajánlott figyelmébe.⁶

A megfigyelés dokumentumai

■ Előfeltevésem az volt, hogy a két férfi esetleg Mikó Imre révén került kapcsolatba egymással, akivel mindketten jó viszonyban voltak. Ennek viszont ellentmondott az a tény, hogy Mikó Imre publikált hagyatékában Teleki Ernő nevével nem találkozunk, ezt azonban akár az elővigyázatossággal is magyarázhatnánk.⁷ Másfelől Mikó Imre 1977 tavaszán hunyt el, éppen amikor a Gáll–Teleki-kapcsolat kibontakozott. Benkő Samu akadémikus szerint Gállt valószínűleg ügyvéd barátja, Nemes István hozta össze Telekivel, aki akkoriban a kolozsvári

magyarság egyféle „szürke eminenciásának” számított.⁸ Tény azonban, hogy a kettejük kapcsolatáról máig mindössze két elérhető iratsomó árul el konkrét részleteket, és pedig azok a követési-megfigyelési dossziék, amelyeket a Securitate állított össze.

A Gáll Ernőről összeállított iratsomóból egyértelműen kiderül, hogy a kommunista titkosszolgálat Gállt 1958 óta szinte folyamatosan követte, szerkesztőségi és otthoni telefonbeszélgetéseit lehallgatta, lakásába lehallgató berendezést szerelt fel, levelezését tüzetesen átvizsgálta, és mind az egyetemen, mind pedig a szerkesztőségben és a városban informátorok egész hadát állította a nyomába. Ekképpen az állambiztonsági szervek idejekorán tudomást szereztek a Teleki-Gáll-barátságról. Beszélgetéseiket is lehallgatták, Teleki Ernő lakásában ugyanis szintén be volt szerelve a lehallgatáshoz szükséges technika. Egyébként megdöbbentő, hogy az akkoriban évek óta mozgásképtelen Telekit a rendszer ugyancsak megfigyelés alatt tartotta.

Gáll Ernő követési dossziéjának több köteté⁹ tartalmaz kettejük kapcsolatáról szóló dokumentumokat. Az első jelentés 1977. január 13. keltezésű, és valójában egy ún. operatív technikai, azaz lehallgatási anyag kivonatát tartalmazza. Az összefoglaló jellegű feljegyzés szerint Teleki Ernő és látogatója a Szovjetunióról és Kínáról beszélgetett, s szavaikból az is kiderült, hogy kapcsolatuk korábról származik. Egy sor „banális kérdés” megvitatása után „szóba hozták azt a könyvet, amelyet Gáll kölcsönzött TELEKI-nek, és amely a szocializmussal, a Szovjetunióval és Kínával kapcsolatos (banális) kérdéseket tárgyal”. A könyvből kiindulva, „GÁLL a sztálinista terror és a Mao-korszak aspektusairól beszélt, és kijelentette, hogy bár elismeri a szocialista rendszer valamennyi érdemét, negatívumnak tartja a következő jelenségeket: 1. – Szűk kör által meghozott intézkedések; 2. – A tömegek félretájékoztatása; 3. – A tömegek manipulációját célzó manőverek.” Az elhangzottakkal Teleki egyetértett, majd a két férfi a német és a szovjet légerekről beszélgetett, amelyeket elítéltek, és rátértek nemzetközi politikai kérdések megvitatására. „Ez utóbbi kérdéskörrel kapcsolatban Teleki úgy vélekedett, hogy Európa tele van ellentmondásokkal és gyűlölettel, és sajnálatát fejezte ki, hogy éppen ezen a földrészén született, ahol az ellentétek a legnagyobbak, és ahol telefonbeszélgetéseit rögzítik, a nemzetek közti ellentétekről nem is szólva. Személy szerint abszolút anacionálisnak tartja magát, az efféle problémák nem érdeklik, de tudja, hogy a románokat idegesíti bármilyen magyar si-

ker, holott jelenleg ilyen sikerek nem is léteznek. Teleki szóba hozta múltbeli tevékenységét, amikor minden egyes gondolata az erdélyi magyarok ügyére irányult. Kijelentette, hogy ha újra születne, ugyanazt tenné. GÁLL E. megjegyezte, hogy személy szerint ő gyökértelen ember [un om fără rădăcini], aki – egyedül – senki által nem kényszerítve választotta az itteni sorsot, és hogy bár »a butaság« mellett döntött [a ales »prostia«], soha nem tudna innen elmenni. Teleki ugyanezt jelentette ki.”¹⁰

Időrendi sorrendben a második dokumentum 1977. január 29-i keltezésű, és szintén lehallgatási anyag összefoglalója. A Teleki lakásában elhelyezett lehallgatókészülék ezúttal a házigazda és barátai – Bocsánczy Zoltán és fivére, a Magyarországon élő Bocsánczy László – vitáit rögzítette. Teleki Ernő egyebek között azt is elmondta nekik, hogy Gáll Ernő látogatta őt, és „bár nem mondja, de értésére adja, mennyi erőfeszítést tett a magyarok érdekében, és hogy e téren hány kudarcot kellett elszenvednie”.¹¹

Gáll Ernő látogatását Telekinél a Securitate gépezete legközelebb 1977. február 22-én rögzítette. Ekkor a téma jóval kényesebb volt: beszélgető partnerének Gáll „az Egyesült Államok bukaresti nagykövete”¹² kolozsvári látogatásáról számolt be. A lehallgatás összefoglalója szerint Gáll Ernőt egy héttel korábban felhívta a bukaresti nagykövetség. Tájékoztatták a készülő látogatásról, találkozókat kértek tőle, és Gáll beleegyezett abba, hogy a Belvedere szállodában találkozzon a nagykövettel. Gáll elmondta: rendkívül kellemetlennek tartja az ilyen találkozókat, mert tapasztalata szerint „a külföldiek kényes kérdések felől szoktak érdeklődni”. Teleki ezzel szemben úgy vélte, hogy a külföldiek nem lendülnek bele a kényes témákba, mert tudják, hogy meddig mehetnek el a beszélgető partnereik. Ez alkalommal azonban – mutatott rá Gáll Ernő – a vendégnek nem jelentett gondot a kényes téma sem, a nagykövet „nyíltan” szögezte neki a kérdéseit: „1. – Mi a helyzete a romániai magyar kisebbségnek? 2. – Miért nincsenek magyar feliratok? 3. – Miért nem vásárolhatók az MNK-ban¹³ kiadott folyóiratok és újságok?” Gáll szerint az amerikai kongresszus pontos válaszokra kíváncsi, mielőtt a legnagyobb kereskedelmi kedvezményt Romániának odaítéli. Hozzátette: nagyon nehéz az efféle kérdésekre válaszolni, mert az embernek fogalma sincs, hol vannak a lehallgatási mikrofonok, s ugyanakkor sem a hülyét, sem a gyávát nem akarja játszani. Úgy próbálta tehát megválaszolni a kérdéseket, hogy e szerepek egyikét se kelljen eljátszania, s a mikrofonok jelenlétét is állandó-

an figyelembe vegye. Gáll arról is beszámolt Telekinek, hogy mielőtt a találkozót elfogadta, a „kompetens fórumokat” értesítette. Arra biztatták, fogadja el a meghívást, bizonyára azért, mert „Romániának nagy szüksége van az amerikai dollárokra”. Végül kijelentette: rettenetes, hogy nem létezik „egy állambölcsesség”, amely megérthetné, hogy „az erdélyi magyarok hűséges emberek, akik a kevéssel is beérnek”.¹⁴

Gáll Ernő pontosan tudta, hogy megfigyelés alatt áll, arról azonban nem volt fogalma, hogy a Securitate Teleki Ernő tevékenységét is közelről figyelemmel követi. Elvégre Teleki 1970 óta nyugdíjas, lakásából ki sem mozduló ember volt, semmilyen közvetlen jel nem utalt tehát arra, hogy személye a titkosszolgálat számára érdekes lehetne. Így Gáll csapdába esett: nem számolt be őszintén a helyi pártvezetőknek az amerikai nagykövettel folytatott beszélgetéséről, csupán azt mondta, hogy „nem kerültek napirendre különleges kérdések, s a beszélgetés általános és protokolláris jellegű volt”, így nem csoda, hogy a Securitate Kolozs megyei felügyelőse bukaresti feletteseinek és a Román Kommunista Pártnak megküldött összefoglaló jelentésében a főszerkesztőt leplezte. A dokumentum szerint Harry Barnes amerikai nagykövet és a nagykövetség több tagja 1977. február 13–16. között tartózkodott Kolozsváron hivatalos látogatáson, ahol kulturális intézményvezetők, tanárok, gyárigazgatók és a korábban az Egyesült Államokban tanulmányokat folytató román állampolgárok számára két fogadást rendezett. Gáll Ernővel azonban külön találkozott, s ennek a találkozásnak a fontosságát nyomatékosította az is, hogy Gállt a nagykövetség már a látogatás előtt értesítette: Barnes mindenképpen szeretne találkozni a kolozsvári magyar értelmiséggel. A nagykövet 1977. február 15-ére hívta meg Gáll Ernőt teázni a Belvedere szálloda éttermébe, s a beszélgetésen „Scisoriss Richard amerikai diplomata”¹⁵ is részt vett. A beszélgetés részleteiről a Securitate éppen a február 22-i Gáll–Teleki-beszélgetés lehallgatásából értesült, annak tartalmát részletesen ismertette a címzettekkel, majd levonta a következtést: „Gáll Ernő tájékoztatta a nagykövetet az országunkban élő magyarok helyzetéről.” A Kolozs megyei Securitate-parancsnok, Constantin Ioana vezérőrnagy és a magyar értelmiségiekért felelő Florian Oprea őrnagy által jegyzett átirat fontosnak tartotta megjegyezni, és mintegy súlyosbító körülménynek érzékeltette, hogy az amerikai nagykövet rendszeresen találkozott Gáll Ernővel korábbi alkalmakkor is, amikor Kolozsvárra látogatott.¹⁶

Gáll Ernő 1977. március 29-én Ditrói Ervin társaságában látogatta meg Telekit, mindössze néhány nappal Mikó Imre március 21-én bekövetkezett halála után. A lehallgatott beszélgetés egyik fő témája éppen Mikó Imre, a halála után róla megjelölt író-sok és múltbeli politikai tevékenysége volt. Gáll megjegyezte, hogy Mikó és Teleki magatartása hasonló volt, hiszen mindketten alázattal és derűlátással néztek szembe a méltatlan helyzetekkel.¹⁷

Az első figyelmeztetés

■ Gáll Ernő látogatásai Telekinél felborzolták a kedélyeket a Securitate Kolozs megyei vezetőségében, amelynek 1977. április 28-án készített összefoglaló jelentése a lehető legellenségesebb hangnemben ismertette a felettes szervekkel a főszerkesztő ténykedését. A feljegyzés-jelentés [notá-raport] címet viselő dokumentum fontosnak tartotta hangsúlyozni, hogy az 1917. április 4-én, Nagyváradon született Gáll Ernő „magyar zsidó nemzetiségű”, szülei Jenő és Helén voltak, jogi végzettségű, párttag, a Társadalom- és Politikatudományi Akadémia levelező tagja, lakcíme Kolozsvár, Emil Racoviță utca 16. szám.

Folytatásképpen már „bűneinek” felsorolása következett. A „Balogh Edgár nyugdíjas publicistával, Takács Lajos nyugalmazott egyetemi tanárral, Rác Györggyel [helyesen: Győzővel], a *Korunk* folyóirat főszerkesztő-helyettesével, Teleki Béla [helyesen: Ernő] volt gróffal, Kányádi Sándor költővel – valamennyien kolozsvári illetőségűek –, továbbá más személyekkel folytatott beszélgetések során azt sejteti, hogy szükség lenne az együtt élő magyar nemzetiséget »megmentő« intézkedések meghozatalára [intreprinderea unor mäsuri de »salvare« a naționalități conlocuitoare maghiare], mivel e nemzetiség »erőszakos elrománosítási és elnemzetietlenítési folyamatnak« van alávetve”.

A jelentés szerint Gáll Ernő kijelentette: egy kihallgatás keretében nemrég a pártvezetőség egyik tagját is tájékoztatta arról, hogy „a romániai magyar kisebbség soraiiban rossz légkör uralkodik [o atmosferă rea], a kisebbség megrémülve szemléli a magyar iskolák jövőjét, a szakiskolák kérdését és általában a magyarság egész anyanyelvi oktatását”. Sőt úgy vélekedett, hogy „az együtt élő nemzetiségeknek ki kellene használniuk bizonyos időszakokban előálló politikai konjunktúrákat, és fel kellene vetniük egyes nemzeti jellegű követeléseiket”. De talán ennél is súlyosabb volt a Securitate szemében, hogy Gáll, „ahelyett, hogy állást foglalna, bátorítja a köréhez tartozó egyes személyeket, akiknek ellenséges megnyilvánulásai

vannak az ő jelenlétében, s különböző alkalomkor ő maga is becsmérelte pártunk bel- és külpolitikájának bizonyos aspektusait”. A dokumentum szerint Gáll leszögezte: „Romániában józan emberek által kidolgozott, a realitás talaján álló politikát kellene folytatni, csakhogy ilyen emberek nincsenek”, és hozzátette, hogy a román állam „kalandor, valóságtól elrugaszkodott, perspektíva nélküli” külpolitikát folytat.

További bűne, hogy olyan külföldiekkel áll kapcsolatban, akik befeketítik Románia politikáját, a román állammal szemben ellenséges magatartásúak, és akiknek a romániai magyar kisebbség helyzetével kapcsolatban hamis adatokat mond. E személyek között név szerint is megemlíti a jelentés a nyugat-németországi Pollák Ödönt és az ausztriai Szépfalusi Istvánt és Bárdos Artúrt mint a magyar irredentizmus exponenseit, valamint a magyarországi E. Fehér Pált, az MSZMP Központi Vezetősége ideológiai bizottságának tagját¹⁸ és Kovács Sándor Ivánt, a *Kortárs* című folyóirat főszerkesztőjét, akik az országgal szemben ellenséges megnyilvánulásairól ismertek. Emellett Gáll Ernő külföldi diplomataknak, illetve más, turista-ként vagy látogatókként Romániába érkezett külföldieknek is hamis adatokat közöl.

Ez a jelentés is ismerteti a Gáll–Barnes-találkozóban a Securitate számára releváns részleteit, hozzátéve, hogy Gáll szerint a romániai írók nem rendelkeznek elégséges mértékű alkotói szabadsággal, és anyagi helyzetük sem kielégítő. Például az egyik „Magyar Népköztársaság-beli írónak kijelentette: »Ti nem tudjátok, milyen helyzetben vagyunk; minket, itteni magyarokat arra köteleznek, hogy olyan anyagokat közöljünk, amelyekkel nem értünk egyet. Sok tekintetben nekem sem tetszik, hogy mi folyik az országban.«” A dokumentum azt is megemlíti, hogy a *Korunk* főszerkesztője egész sor tartalmilag nem megfelelő írást fogadott el publikálásra, amelyeket végül „az illetékes szervek közbelépése nyomán távolítottak el” a készülő lapszámokból.

Végso következtetés helyett a dokumentum rámutat: „magatartása okán Gáll Ernőt több alkalommal is figyelmeztették a helyi pártszervek, ennek ellenére nem vizsgálta felül és nem korrigálta ellenséges magatartását.”¹⁹

Gáll Ernő nem hallgatott „a jó szóra”...

■ ...és 1977. május 29-én ismét felhívta Telekit. Közölte vele, hogy másnap este meglátogatja, és felolvassa neki az *Új Írás* című folyóirat 5. számában megjelent, Magyaror-

szág és Anglia titkos diplomáciai levelezésére vonatkozó, a Teleki családról is érdekes adatokat tartalmazó írást. Május 30-án Gáll valóban megjelent Telekinél – derül ki a Securitate soron következő lehallgatási dokumentumából –, ám előbb azt a beadványát olvasta fel neki, amelyet néhány nappal korábban „C. B. [Cornel Burtică, az RKP Politikai Végrehajtó Bizottsága Állandó Bürojának tagja] elvtársnak” küldött, s amelyben helytelennek minősítette a kolozsvári magyar iskolahálózat elsorvasztását célzó kísérleteket.²⁰ Kötelességének érezte – tette hozzá – a beadvány megírását és elküldését, majd felolvasta a magyar–angol titkos diplomáciai levelezésről szóló írást.²¹

A Securitate fokozott figyelmet szentelt annak, hogy az 1977. június 15-én és 16-án Debrecenben és Nagyváradon lezajlott Kádár–Ceașescu-talákozó milyen visszhangot váltott ki az erdélyi magyar értelmiségiek körében. Június 15-én Constantin Ioana vezérőrnagy, Kolozs megyei Securitate-parancsnok telexüzenetben számolt be Bihar megyei kollégájának, Dumitru Tabacaru vezérőrnagynak az aznapi debreceni találkozóról kolozsvári magyar értelmiségiektől származó – informátoroktól és lehallgatási anyagokból összegyűjtött – megjegyzésekről. A jelentés szerint a találkozóról Gáll és Teleki között is véleménycsere zajlott. Teleki kijelentette, hogy „a határzónában tartott nagyváradai és debreceni találkozók furcsa események, főleg mivel a román–magyar viszony nagyon rossz, és mert a két vezető találkozását túl nagy kapcsolódás veszi körül”. Gáll szerint a románok már rég erőszakoltak egy ilyen találkozót, Kádár azonban folyamatosan elnapolta. Az a tény, hogy a találkozóra a határ mentén kerül sor – tette hozzá –, nem pedig a román vezető ünnepélyes budapesti látogatása keretében, azt bizonyítja, hogy a találkozót inkább a románok, semmint a magyarok szorgalmazták.”²²

A két pártvezető találkozóját követően és főképpen a magyar fél szorgalmazására elfogadott, a nemzetiségek kérdéskörét is érintő emlékeztető hatására a Securitate nyomása néhány hónapig engedni látszott. Szeptember végén azonban újabb feljegyzés kerül Gáll Ernő megfigyelési iratcsomójába. A lehallgatási összefoglalóból megtudjuk, hogy 1977. szeptember 27-én Gáll ismét meglátogatta Telekit, akinek rendkívül őszintén bevallotta Márton Áron püspökkel szembeni tévedéseit. Elmondta: nemrég Gyulafehérváron járt, és eszébe jutott „az öreg Márton Áron és annak 1944-ben mondott beszéde”. Ez vezette el annak felismeréséhez, hogy „a filozófiába, a szociológiába és a tudományok-

ba sok okos újdonságot hozó marxizmusnak – dogmatikus formájában – ópiumszerű hatása van, olyan mák, amely a leghatásosabban hülyít [un mac care te îndobitoceşte cel mai tare în lume]”. Késérőn szólt arról, hogy bár „koncentrációs táborokba hurcolták, és a fasiszta üldözések nyomán elvesztette családját, megfélemezett arról, hogy itt, Kelet-Európában létezett egy püspök, aki kiállt a faszizmus ellen, ő maga pedig – ahelyett, hogy látná, mekkora gyalázatot követnek el – csaknem tapsolt, amikor annak a püspöknek a le tartóztatásáról értesült. És miért? Mert vakká, süketté, elkábult idiotává vált, akinek a számára nincs megbocsátás.”

Gáll arról is beszámolt Telekinek, hogy tévedésének felismerése után meg is kérdezte Márton Áron „jó barátját, Kacsó Sándort”: hogyan is volt lehetséges, „hogy elfogadtuk egy ilyen ember bebörtönzését”, elvégre Márton Áront egy időben „vörös püspök”-nek gúnyolták a Magyar Népi Szövetséggel való együttműködése okán. Gáll szerint Kacsó elmondta neki: „Márton Áron, anélkül hogy az ő véleményét kikérte volna, a [z 1947. évi párizsi] békeszerződést megelőzően beszédet mondott, amelyben kijelentette, hogy Erdély Magyarországhoz tartozik, és emiatt nem lehetett őt megmenteni.” Kacsó meg is kérdezte a püspököt, hogyan is tehetett ilyen kijelentést, amire Márton Áron azt felelte: „Szükségét éreztem, hogy népem fájdalmát kimondjam.” A Securitate a feljegyzés alján jelezte, hogy Kacsó Sándor 1974-ben, Takács Lajos társaságában, meglátogatta Márton Áront.

A beszélgetés során Gáll Ernő megisméltelte: Márton Áronnal szemben, akárcsak mások, hibát követett el, mert fiatal lévén négy év alatt képes volt elfelejteni mindazt, ami a lágerben történt, és elmulasztotta megvédeni azt, aki a légerekbe hurcoltakért kiállt. Beszámolt Telekinek arról, hogy a Márton Áronnal nagyon jó viszonyt ápoló Fodor Sándor író, a kolozsvári *Napsugár* című folyóirat szerkesztője legutóbbi látogatásakor megkérdezte a püspököt: végül is miért mondta el 1944-ben beszédét. „A püspök egyszerű magyarzáttal szolgált, és beszédének politikai vonatkozásait mellőzve kijelentette, hogy püspökként kötelességének érezte a zsidók megvédését.” Márton Áron magatartásának erkölcsi oldalát elemezve Gáll arra a következtetésre jutott, hogy a vallás gyakran morális erő forrása, s elmondta Telekinek, hogy ezt a gondolatot diákjaival is megosztotta, akiket ez annyira meglepett, hogy nem tudták eldönteni, vegyék-e komolyan vagy sem. Márpedig „ha a vallásnak ekkora ereje van, akkor magától értődik, hogy az embernek vagy vallásosnak, vagy

pedig szilárd erkölcsi alapon álló ateistának kell lennie, hogy a választott – vagy mások által diktált – út jó vagy rossz jellegét megállapíthassa, és a szükséges korrekciókat elvégezhesse”. Teleki egyetértett vele.

A továbbiakban Gáll tájékoztatta Telekit arról, hogy a párizsi *Irodalmi Újságban* erdélyi melléklet jelent meg, amely rendkívül dokumentáltan és jó meglátással mutatja be „az egész itteni helyzetet, 1944-től napjainkig”. Mint mondta, a szóban forgó mellékletet Beke György is elolvasta, akit megdöbentett az a kép, amelyet a lapszám az iskolák felszámolásáról és a magyar lakosság által már megszokott többi intézkedésről bemutat. Gáll közölte, hogy a melléklet a birtokában van, az a szándéka, hogy elégeti, de előbb Telekinek is elhozza, legalább részleges elolvasásra. (Ezt Gáll Ernő elmulasztotta megtenni.) Teleki érdeklődést mutatott a lapszám megállapításai iránt, majd kijelentette: a következtetései nem érdeklik, mert meggyőződése, hogy a helyzetet megváltoztatni nem lehet. Gáll azonban leszögezte: „Az embernek radikálisnak kell lennie, hogy ha a kényelmesség vagy a gyávaság a kisebb ellenállás vonalára tolja, legyen képes kimondani: ember, állj meg, ez így nem mehet tovább!”

Gáll és Teleki a továbbiakban Illyés Gyula megjelenés előtt álló önéletírásának az 1919–1920-as budapesti éveket bemutató részéről, a román hadsereg Magyarország területére történő bevonulásáról, az 1920-as években végzett csehszlovákiai népszámlálás adatainak meghamisításáról beszélgetett. Végül Teleki beszámolt Gállnak a közte és Iuliu Maniu közötti kapcsolat jellegéről. Kifejtette, hogy Maniu értékelte a magyar arisztokráciát, amit az is magyaráz, hogy a felső rétegek tagjai mindig szót értettek egymással, nemzetiségre való tekintet nélkül. Gáll Ernő ezzel szemben fájalta, hogy jelen pillanatban semmilyen szinten nincs egyetértés a különböző nemzetiségű emberek között.²³

„Bár zsidó, a nagy magyart játssza”

■ A Securitate vezetőit a beszélgetés módfelett feldühíthette, néhány nappal később ugyanis eldöntötték: Gáll Ernőről hamisított feljelentő levelet szerkesztenek, amelyet elküldenek Ștefan Mocuțának, az RKP Kolozs megyei első titkáranak. A képzeletbeli magyar nemzetiségű levélíró ebben arról tájékoztatta a pártvezetőt, hogy Gáll Ernő „arisztokraták és volt irredenta politikusok köreit látogatja”, köztük „egyik volt Teleki grófot”, akinek amerikai rokonai az ország befekettetését célzó kampány élharcosai,

amint erről az Amerika Hangja Rádió is beszámolt. A feljelentő hozzátette: Gáll Ernő a gyulafehérvári Márton Áron püspököt is meglátogatta, ami a valóságnak nem felelt meg, majd így folytatta: „Mindezek után felteszem a kérdést: vajon milyen közös témát vitathat meg egy illegalista ilyen személyekkel? Hogyan egyeztethető össze az ilyen magatartás azzal, hogy Gáll Ernő egyetemi tanár és a *Korunk* főszerkesztője? Úgy gondolom, hogy amikor efféle kapcsolatokat tart fenn, Gáll Ernő talán az amerikai irredenták játékát űzi, vagy pedig a Márton Áronét, akiről valamennyien tudjuk, hogy kicsoda.” De ennél is súlyosabb vádnak szánta a levél azt, hogy „Gáll Ernő mindenféle követeléseket hangoztat, és a magyarok nagy képviselőjét játssza”. „Milyen minőségben? Vajon oda jutottunk, hogy egy zsidó képviselje az érdekeinket? Én nem verem a mellem, mint ő, aki azt állítja, hogy marxista, de úgy vélem, magyarként kötelességem felhívni a párt figyelmét arra, hogy kiben bízik. Egyébként valamennyi magyar, akivel beszéltem, utálja őt, mert bár zsidó, a nagy magyart játssza” – fogalmazott a hamisítvány.²⁴

A vádakat súlyosbította a néhány nappal későbbi, október 11-i lehallgatási anyag, amely Gáll Ernőnek a Ceaușescu–Kádár-találkozóról szerzett, Teleki Ernővel megosztott információit rögzítette.²⁵ Újabb látogatása alkalmával a két férfi a romániai rendszert elemezve megállapította: fanatikus rezsimről van szó, amely „gyűlöli a magyarokat, és könyörtelen azokkal szemben, akik csakis áldozatot hoztak létrehozásáért”, és akiket rendre „közeli rokonokkal helyettesít, valószínűleg azért, hogy biztonságban érezze magát”.

Gáll beszámolt Telekinek arról, hogy néhány nappal korábban meglátogatta őt lakásán Karikás Péter, a bukaresti magyar nagykövetség korábbi attaséja, aki jelenleg a külügy román osztályán dolgozik, és aki beszámolt neki a nagyváradi és debreceni találkozó hátteréről. Karikás szerint a megelőző időszakban is viták adódtak a találkozó helyéről és a közös közlemény kidolgozásáról, a román fél ugyanis fényűző budapesti látogatást óhajtott, és kérte a közlemény előzetes kidolgozását. A magyar fél viszont leszögezte, hogy budapesti magas szintű találkozót a román–magyar viszony javításának kézzelfogható kilátásai híján nem tart lehetségesnek, másfelől pedig elutasította a közös közlemény kidolgozását, ha abban a kisebbségi kérdés nem szerepel. Ez utóbbi feltevélt a román fél végül elfogadta.

A megbeszélésekről Karikás Péter elmondta Gállnak, hogy a debreceni találkozó szerény külsőségek közepette zajlott, és ott

Kádár János első alkalommal hangsúlyozta a kisebbségek hídszerepét a két ország viszonyában, valamint szóba hozta a kisebbségi kérdések bizonyos államközi vonatkozásait, amilyen például az utazások megkönnyítése és a kétoldalú kapcsolatok elmélyítése. Karikás rámutatott: Kádár nem engedhette meg magának a kisebbségi kérdéskör román belpolitikai vonatkozásainak felvetését, így tartózkodnia kellett az ezzel kapcsolatos hiányosságok említésétől is. Mégis kénytelen volt érinteni a kérdéskört, mert a magyar pártvezetésre lenről érkező nyomás nehezedik, hiszen nincs olyan alapszervezeti ülés, amelyen valaki fel ne álljon, és meg ne kérdezze, hogy mi történik, s az hogyan lehetséges.

A Karikástól kapott információkból Gáll kiemelte azt is, miszerint Debrecenben az útvonal egy részét a delegációk gyalog tették meg, ami félelmet keltett a román félben. Teleki erre reagálva jelentette ki, hogy „a románok féltik a bőrüket, és nem fogyasztanak semmiből, ha a fogásokat korábban meg nem kóstoltatták”. Elmondta, tudomása van arról is, hogy – „zsoldosoktól” (merénylőktől) tartva – a román fél folyamatosan változtatta a programot Nagyváradon, ami a magyar fél elégedetlenkedését váltotta ki. Továbbá arról, hogy Kádár Debrecenben fogadást akart rendezni, de a helyi „párttitkárok semmilyen felelősséget nem vállaltak”, ami nem csoda azt követően, „hogy a magyar turisták rengeteg kellemetlen tapasztalattal térnek haza Romániából” a külföldiek elszállásolását tiltó törvény és a magyar nyelvhasználat okán történő leszólítások miatt.

Gáll Ernő Karikást idézve közölte, hogy a debrecenihez képest a nagyváradi találkozó jóval pompásabb volt, de magyar szempontból jelentéktelenebb is, mivel itt Kádár már nem tett említést a kisebbségi kérdésről, s a közeledést is csak a román fél vetette fel.

A beszélgetést, amelyen a partnerek a kishatárforgalmi könnyítésekről és a Kolozsváron – éppen abban a házban, amelyben Gáll lakott – létrehozandó magyar konzulátusról is említést tettek, a Securitate több munkaváltatban is elkészített jelentés-ben²⁶ foglalta össze, amelynek végleges példányát²⁷ az RKP megyei első titkárának is elküldték.

A „szellemi áramlat” gondolata

■ Gáll Ernő legközelebb 1977. október 25-én látogatta meg beszélgetőpartnerét, s eszmecserejüket ez alkalommal is pontosan rögzítették. Kezdetben Teleki elmesélte Gállnak Károly királlyal való egykori találkozását, Gáll pedig Király Károlyról beszélt.

Elmondta, hogy Király Károly korábban az RKP Kovászna megyei első titkára volt

Sepsiszentgyörgyön, aki intelligens, jó vágású és hozzáértő lévén, a kultúra támogatásában is egész sor eredményt ért el. De aztán lemondott, kegyvesztetté vált, és egyszerű szövetkezeti igazgató lett Marosvásárhelyen. 1977 júniusában azonban beadványt írt a párt Központi Bizottságának, amelyben leleplezte a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának visszasságait, hiábavalóságát, és azt követelte, hogy helyette a Magyar Népi Szövetség jellegű közösségi szervezetet hozzanak létre. Szerinte Király dicséretet érdemel, mert felvetette a képviselőlet kérdését, és mivel olyan kérdést tűzött napirendre, amelynek a megoldása a többi probléma orvoslását is feltételezi.

Gáll Ernő beszámolt arról is, hogy nemrég Király elküldte neki beadványának a másolatát,²⁸ majd néhány nappal később Takács Lajostól megtudta: Királyt Bukarestbe rendelték, ahol azonban nem beadványának lényegéről kérdezték, hanem arról, hogy annak tartalmát kikkel ismertette. Király őszintén megmondta, hogy a folyamodványának tartalmát Takács és Gáll ismeri. Ebből Gáll Ernő több következtetést vont le: 1. Természetes, hogy a KB a beadványt ismerő személyek felől érdeklődjék, hiszen abban érdekelt, hogy annak tartalmát senki ne ismerje. 2. Természetes volt, hogy a beadvány szerzője elismerje: arról neki és Takácsnak tudomása van. 3. Személyesen nem lehet felelős a beadványért, mert annak kidolgozásához nem járult hozzá, csupán megkapta egy másolatát. 4. Ha megkérdézik, el fogja ismerni, hogy olvasta, de rámutat majd arra, hogy nem ő fogalmazta, ami azonban nem jelenti azt, hogy nem ért egyet teljes mértékben a tartalmával.

Teleki egyetértett a következtetésekkel, aztán megjegyezte, hogy Gállnak kellemetlenségei adódhatnak esetleg abból is, ha majd – éppen a beadvány megküldésének tényleg kiindulva – szellemi közeledést feltételeznek közte és Király Károly között. Gállnak arra a megjegyzésére, miszerint a beadvány nyugtalanságot okozott, Teleki kifejtette: „azoknak, akik valamit jogtalanul birtokolnak, sosem tiszta a lelkiismeretük, és nem is nyugodhatnak meg, amíg a tulajdonlásában nem biztosak [cei ce posedă ceva pe nedrept, niciodată nu au conștiința împăcată și nici nu se liniștesc până când nu sunt siguri asupra proprietății]”. Gáll szerint ezt bizonyíthatja az a tény is, hogy a 11. számú [ma Báthory István] liceum tanulóit rendre a Traian utcába [a Securitate székházába] hívatják, és kikérdezik őket találkozóhelyeikről és a találkozóikon tárgyalt kérdésekről.

Gáll Ernő mindezekből kiindulva terelte a beszélgetést arra a konferenciára, amelyet

négy évvel korábban az ENSZ égisze alatt tartottak, s amely szerinte előfutára a jelenlegi helyzetnek, amikor a kisebbségek kérdése világméretűvé vált, és napirendre került a baszkok, a katalánok és más kisebbségek helyzete. Teleki egyetértett Gáll meglátásával, s hozzátette: a baszkok körüli események és általában a kisebbségek ébredése okán „a románok nem lehetnek túlságosan boldogok”. Habár „tagadhatatlan tény, hogy az erdélyi magyar kisebbség szégyenletes passzivitásban leledzik, még Balogh Edgár is elfogadja a vegyes házasságokat, amelyek a magyar nyelvet elnémitják, s még azt a körülményt sem használják ki, hogy maguk a románok elismerték a kisebbségi kérdésben elkövetett tévedéseiket”. Teleki felhívta a figyelmet a magyar múlt és a magyar történelem megismerésének a fontosságára.

Gáll Ernő szerint kisebbségi téren valamennyi korábbi próbálkozás megbukott, ami azt jelenti, hogy mindent előről kell kezdeni. Ennek érdekében azonban szükség lenne egy „szellemi áramlatra [fluid spiritual]”, amely ráébredse az embereket arra, hogy „nem kell tapsolniuk és bölögtelniük és meghajolniuk állandóan”. Gáll rámutatott: tisztában van azzal, hogy egy ilyen kemény diktatúrával nem lehet eséllyel felvenni a harcot, mégis fel lehet lépni a hazugságok ellen, nem kell tapsolni, amikor nem szükséges, és nem muszáj megszavazni azt, ami szavazásra nem érdemes. Úgy vélte, hogy a szóban forgó áramlatnak és kisugárzásának fel kell hívnia a figyelmet arra, hogy „bizonyos kérdéseket fenntartással kell kezelni”, és egyben a régi passzivitást új módszerrel kell felváltani, amely azt sugallja, hogy „valami nincs rendjén, az emberek nem tanúsítanak érdeklődést az együttműködés iránt”.

Gáll megkérdezte Telekitől, hogy annak idején egyetértett-e a bécsi döntéssel és egyáltalán, bármilyen határrevízióval, miután tudta, hogy Erdélyben a románok vannak többségben. Teleki határozottan állította, hogy nem értett egyet a bécsi döntéssel, és éppen a román többség okán a független Erdély gondolatát részesítette előnyben, amelyet előbb-utóbb a románok is elfogadtak volna. „Ennek a független Erdélynek egyféle román protektorátusnak kellett volna lennie, de olyan önkormányzattal, amelyben a magyarok is megtalálják a helyüket” – mondta. Emlékeztetett arra is, hogy „nagybátyja, Teleki Pál szintén a független Erdély híve volt, s el is készítette a svájci mintát követő kantonok térképét, amelyre azonban már nem emlékszik pontosan”.

Összefoglalva az eszmecserét Gáll kijelentette, hogy Romániában három tényező-

vel kell számolni: „1. a totalitárius diktatúrával; 2. a gyors ütemű urbanizációval; 3. a felgyorsított iparosítással.” Ezek annak a „rettenetes hátránynak” és az „asszimilációnak” az eszközei, amelyek miatt a magyarok hatalmas „knock out”-ot szenvedtek el. A múltban ugyanis léteztek „magyar tulajdonú földek, bankok, templomok, magyar iskolák, képviselők, és volt egy magyar párt is, ma azonban mindezek már nincsenek”, így „csoda, hogy még léteznek itt magyarok”. Amikor tehát valamilyen akció elindításának szükségessége felmerül, a „tényeket”, az „objektív valóságot” figyelembe kell venni.²⁹

A lehallgatási anyagból a Securitate emberei másnap feljegyzést készítettek feletteseiknek,³⁰ amelyből aztán – a szeptember 27-i és az október 11-i lehallgatási anyagokat is felhasználva – október 27-én a bukaresti Securitate-parancsnokságnak összefoglaló jelentést írtak. Ebben hangsúlyozták, hogy korábbi érdeklődési köréhez híven Gáll Ernő továbbra is „ellenséges-nacionalista álláspontra helyezkedik”, „fenntartás nélkül fejt ki ellenséges véleményeit, tendenciózus módon félremagyarázza pártunk és államunk nemzetiségi politikáját”. A lehallgatási anyag összefoglalását követően a kolozsvári Securitate felettes belügyi szervével azt is tudatta, hogy a jelzettekről az RKP Kolozs megyei Bizottságának első titkárát is tájékoztatták, azt javasolva, hogy Gáll Ernőt a helyi pártszervek – ha ezt indokoltnak vélik – idézzék be, és részesítsék figyelmzettetésben.³¹

A számonkérés

■ A prezentált dokumentumok meggyőzték a helyi pártvezetést, hogy a számonkérést indokoltnak ítélje, és Gáll Ernőt 1977. november 10-ére beidézték Ștefan Mocuța megyei első titkárhoz. A lezajlott beszélgetésről két forrásból is tájékozódhatunk. Az első a kolozsvári Securitate november 18-i feljegyzése,³² amelyből megtudjuk, hogy az első titkár egyebek között közölte: „véletlenül jutott tudomására” a Gáll Ernő és Teleki Ernő közötti kapcsolat, és „meglepte, hogy egy olyan kommunista, mint Gáll Ernő, kapcsolatban állhat egy volt arisztokratával”. Gáll elismerte a kapcsolatot, és kijelentette, hogy annak alapja az emberbaráti érzés, nem pedig másfajta érdek vagy megfontolás. Hozzátette: ha tisztsége és beosztása okán ezeket a kapcsolatokat rossz szemmel nézik, akár le is mondhat Teleki Ernő látogatásáról. Az első titkár azt válaszolta, hogy ilyen esetekben nem lehet megoldásokat ajánlani, Gáll Ernő az egyedüli, aki megítélheti a helyzetet, és eldöntheti, hogy egy ilyen kapcsolatot helyes-e folytatni, avagy sem.³³ A Securitate-

jelentés megjegyezte, hogy a számonkérés Gáll Ernőnek nagy aggodalmat okozott, amint az a Rácz Győzővel, a *Korunk* főszerkesztő-helyettesével folytatott telefonbeszélgetésből, illetve a számonkérés ellenére november 15-én újra meglátogatott Teleki Ernővel folytatott beszélgetésből is kiderült.

A Ráczcal folytatott telefonbeszélgetést a Securitate valóban lehallgatta. A hívó fél Gáll volt, aki november 10-én 15 óra 49 perckor hívta fel Ráczot, mivel azonnal be akart neki számolni az első titkárral lezajlott beszélgetésről. A szó szerinti lejegyzésből kiderül: amikor a figyelmzettetést követően Gáll megkérdezte Mocuťától, hogy „akkor többé ne menjen oda?”, a pártvezető visszakozva csak annyit mondott, „nem, nem”. Gáll szerint ha ennek az első titkár fontosságát tulajdonított volna, bizonyára hozzászólna néhány szót, például hogy „Nem talál ez Önhez”, vagy „Nem Önnek való ez”.

Gáll sajnálkozását fejezte ki, hogy elmulasztotta az első titkárnak megmagyarázni: ő tulajdonképpen azért látogatja Telekit, mert érdekli Teleki Pál vagy Bánffy személye: „Engem ezek érdekelnek, ez a régi világ [...], a mentalitásuk, a családjaik, a viszonyaik, Károly király és a többiek”, s ez valójában „értelmiségi kíváncsiság”, tette még hozzá.³⁴

A Securitate által is sejtett aggodalmait ellenére Gáll Ernő november 15-én este újra meglátogatta Telekit. Beszélgetésüket természetesen ezúttal is lehallgatták, rögzítették, majd románra fordították. Teleki beszámolt unokaöccse, a Nyugat-Németországban élő, az ottani Generali Biztosítótársaságnál dolgozó Degenfeld Pál látogatásáról, s ezzel kapcsolatban kifejtette, nem is bántotta annyira, hogy csak két napra érkezett, hiszen rájött, hogy ritkán látott rokonainál sokkal jobban ragaszkodik olyan emberekhez, mint például Gáll Ernő, akikkel jóval gyakrabban találkozik. Gáll viszont elmondta, hogy berendelték az első titkárhoz, aki megkérdezte tőle: „mit keres ő, egy kommunista egy grófnál, és milyen nézeteket vall az a gróf?” Kijelentette a pártvezetőnek, hogy semmi kivétnivalót nem lát a gróf látogatásában, ami pedig a nézeteit illeti, azokról beszámolni nem tud, mert nem politikáról beszélnek, hanem irodalmi témákról. Gáll úgy vélte, a számonkérés nem volt vehemens, de nagyon kíváncsi lenne arra, hogy honnan, kitől is szereztek tudomást a látogatásokról, s vajon ő avagy a gróf a „szimatolás” tárgya.

Teleki megnyugtatta Gáll Ernőt, hogy a „szimatolás” tárgya ő mint gróf. Valószínű, mondta Gáll, hogy Teleki Ernőt külföldi látogatói okán figyelik, amivel a gróf egyetértett, s megjegyezte, éppen azért kérte, hogy

néhány nappal halassza el a vizitjét, mert tisztában van azzal, hogy a külföldiek látogatásait nem nézik jó szemmel. Gáll feltette a kérdést, vajon nem éppen Nemes István ügyvéd volt az, aki „valahol” látogatásait megemlítette – két hónappal korábban ugyanis Nemest a Securitate berendelte, és szintén figyelmeztetésben részesítette –, Teleki azonban elvetette a feltételezést, mondván, hogy Nemest nem szereti a rendszer, hanem megfigyeli.

Teleki Ernő nem tartotta lehetetlennek azt sem, hogy mivel „dossziéja jelenleg üres”, de időről időre jelentéseket kell elhelyezni benne, ellenőrizték kapcsolatait, és úgy jöttek rá, hogy Gáll Ernő őt látogatja. Szerinte ennek nyomán „tették fel azonnal a kérdést, hogy vajon mit keres egy kommunista egy volt grófnál”. A magyarázatot Gáll lehetségesnek tartotta. Másfelől Teleki rámutatott, hogy már másokat is elriasztottak attól, hogy őt rendszeresen látogassák, és beismerte: egyik alkalommal, amikor Gáll felhívta, nála volt Gogomán Ferenc volt földbírtokos, akinek a kérdésére nyíltan elmondta, kivel beszélt. Ebből a két férfi arra a következtetésre jutott, hogy a közvetett feljelentés esete sem zárható ki.

Gáll igyekezett megnyugtatni barátját afelől, hogy kapcsolatukat a számonkérés nem érintheti, hiszen látogatásait a barátság s nem a politika határozza meg. Teleki azonban háborgott: „75 éves, nem politizál, és személyét pozitívan kellene hogy megítéljék, hiszen haladó arisztokrata volt.” Ezzel kapcsolatban Gáll kijelentette: a párttitkárral lezajlott beszélgetésen elmondta mindent, és utalt „a gróf és a volt bukaresti kormányzat kapcsolataira” is, amelyekről azonban semmit sem tudnak. A főszerkesztő biztos volt azonban afelől, hogy a történetek kapcsolatban állnak a Securitatéval.

Végül Teleki sajnálatát fejezte ki a történetek miatt, „főképpen azért, mert kedveli

Gállt, és nem akarja elveszíteni a barátságát”, de ha a „rókák” azt fogják követelni, hogy „Gáll többé ne lépje át a küszöbét”, csak mondja el nyugodtan neki, mert ő meg fogja érteni. Bár Gáll Ernő reakciója egyértelmű volt, éspedig hogy ilyesmi nem fordulhat elő, Teleki befejezőképpen kifakadt: „Mekkora banditák »ezek«! Képesek elválasztani az embereket egy ellenőrző gépezettel.” Gáll kérésére Teleki megígérte, hogy az ügyről senkinek nem beszél.³⁵

A már idézett november 18-i összefoglaló jelentésben a Securitate rögzítette a feladatokat: feszültséget kell kelteni egyfelől Teleki és Gáll, másfelől mindkettőjük és Nemes között, hogy utóbbit, aki célszemély a „TEODORESCU” ügyben,³⁶ lejárassák, és Gáll Ernőben meg kell erősíteni a meggyőződést, hogy őt Nemes jelentette fel.³⁷

Gáll Ernő egy ideig nem jelentkezett. Teleki december 12-én el is mondta barátjának, Bocsánczy Zoltánnak, hogy Gáll már telefonon sem hívja őt, így a kapcsolatuknak alighanem vége szakadt, mivel a hatóságok azt nem nézik jó szemmel. Bocsánczy kifejezte meggyőződését, hogy Gáll, aki becsületes ember, el fogja mondani a grófnak őszintén, hogy miről van szó. Teleki azonban közölte, hogy ez már megtörtént, miután Gállt figyelmeztették: szakítsa meg vele a kapcsolatot. Ezt nagyon sajnálná, de ha Gállnak emiatt kellemetlenségei lennének, kész lemondani a beszélgetésekről, és ezt Gállnak már el is mondta. Teleki úgy vélte, igazságtalanság, amit vele – egy megbénult emberrel – tesznek, főképp, mert pontosan tudják, hogy kik látogatják. Kijelentette, levelet készül írni Gállnak, mert a telefonban már nem bízik, hiszen Gáll telefonját biztosan lehallgatják, akárcsak a sajátját, ami ismét csak azt bizonyítja, hogy Gáll Ernő esetében „sincs minden rendben”.³⁸

Tibori Szabó Zoltán

■ JEGYZETEK

1. Gáll Ernő: *Napló I. 1977–1990; Napló II. 1990–2000*. Gáll Éva, Dávid Gyula (szerk.). Polis Könyvkiadó, Kvár, 2003. A *Napló I.* kötetének jegyzetei között, a 395–396. oldalon idézett Securitate-jelentés az egyetlen eddig megjelent és általam ismert utalás Gáll Ernő és Teleki Ernő kapcsolatára, a dokumentumban azonban tévesen Teleki Béla neve szerepel. Közismert tény, hogy Teleki Béla New Yorkban élt, 1945 után sosem járt többé Erdélyben, a Kolozsváron élő beszélgetőpartner pedig valószínűleg Teleki Ernő volt.

2. Gáll Ernő: *Levelek 1949–2000*. Sajtó alá rendezte Gáll Éva és Dávid Gyula. Válogatta Horváth Andor. A bevezető tanulmányt írta Salat Levente. Korunk, Kvár–Napvilág Kiadó, Bp., 2009. (a továbbiakban Gáll 2009).

3. Sas Péter: *Grófszéki Teleki Ernő (1902–1980)*. Művelődés, 2010, LIV. évf. 12. sz. 26–29. (a továbbiakban Sas 2010); *Démonok tánca. Széki gróf Teleki Ernő (1902–1980) emlékére*. Ludvig Daniella dokumentumfilmje, producer Kántor László. Új Budapest Filmstúdió, 2010 (bemutatva Kolozsváron 2011. október 4-én, a Minerva-házban); Sas Péter: *Adalékok széki gróf Teleki Ernő (1902–1980) életéhez*. Szabadság, XXIII. évf. 258. sz. 2011. november 5., 13.; 259. sz. 2011. november 7., 3.

4. Vö. Sas 2010.

5. Gáll Éva szóbeli közlése a szerzőnek, 2011. április 8-án. Ezúton mondok köszönetet Gáll Évának, aki a Gáll Ernőről a Securitate által összeállított iratsomókat e tanulmány megírása végett önzetlenül rendelkezésemre bocsátotta.

6. Kántor Lajos szóbeli közlése a szerzőnek, 2011. szeptember 12-én.
7. Vö. Balázs Sándor: *Mikó Imre. Élet- és pályakép. Kéziratok, dokumentumok (1933–1968)*. Polis Könyvkiadó, Kvá, 2003.
8. Benkő Samu szerint akkoriban „A gróf azt mondta...” típusú utalás megkérdőjelezhetetlen hivatkozási alapként szolgált. Benkő Samu szíves közlése a szerzőnek 2012. január 24-én.
9. 1) Ministerul de Interne, Direcția pentru Pașapoarte, Evidența Străinilor și Controlul Treceerii Frontierei. Fond Informativ, nr. 110053. Dosar nr. 3046 privind pe GRECU. Materiale Informativ din perioada 1977-1980. CNSAS, Direcția Arhivă Centrală, I 210370, vol. 8. 384 p. (a továbbiakban Gáll-8); 2) Fond Informativ. Dosar de Urmărire Informativă 110053, GOGA = 3046. Material de bază. CNSAS, Direcția Arhivă Centrală, I 210370, vol. 4. 461 p. (a továbbiakban Gáll-4); 3) Fond Informativ 110053. GOGA. Mat[eriale] informative. CNSAS, Direcția Arhivă Centrală, I 210370, vol. 10. 402 p. (a továbbiakban Gáll-10); 4) Fond Informativ 110053. Dosar de Urmărire Informativă GOGA 1980. Mat[eriale]. inf[ormative]. CNSAS, Direcția Arhivă Centrală, I 210370, vol. 6., 325 p. (a továbbiakban Gáll-6) (GRECU és GOGA a célszemély Gáll Ernőnek a Securitate által adott megfigyelési fedőnevei; szögletes zárójelben a szerző kiegészítései).
10. Nota-extras din materialul T. O. Nr. 006007 din 13.01.1977. (Feljegyzés-kivonat az 1977.01.13-i 006007. sz. OT [operatív technikai] anyagból.) Kézírási anyag, készítette Crăciun Mihai őrnagy. In: Gáll-8, 249–249v. [v = verso; az oldal hátlapján]; az anyag végén készítője megemlítette, hogy a lehallgatás teljes anyaga megtalálható a „CONTELE” [A GRÓF – Teleki Ernő megfigyelési fedőneve] elnevezésű, 3846. sz. iratsomóban.
11. „CONTELE”. David M. őrnagy géppel írott, szigorúan bizalmas, 1977.01.29-i 006007. sz. feljegyzése. In: Gáll-8, 246–247.
12. Harry G. Barnes karrierdiplomata 1968–1971 között a bukaresti nagykövetség első beosztottja, majd 1974. március 14. és 1977. november 10. között az Egyesült Államok bukaresti nagykövete volt.
13. MNK = Magyar Népköztársaság.
14. „CONTELE”. HARI BARNES – ambasadorul S.U.A. la București. [A GRÓF HARI (helyesen: Harry G.) BARNES – az USA bukaresti nagykövete. Géppel írott, szigorúan bizalmas, 1977.02.22-i 006007 sz. aláíratlan feljegyzés. In: Gáll-8, 245–245v.
15. Helyesen: Richard C. Scissors.
16. Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj: Către M. I. [Ministerul de Interne] – Direcția I-a, Direcția III-a, Nota P.C.R. (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség. Átirat a Belügyminisztérium I. Igazgatóságának, III. Igazgatóságának, Feljegyzés az RKP-nak). 1977.02.28-i 102/CM/0026758. sz. szigorúan bizalmas átirat; aláírói Constantin Ioana vezérőrnagy és Florian Oprea őrnagy. In: Gáll-8, 242–242v–243.
17. „CONTELE”. Szigorúan bizalmas, 1977.03.29–30-i 0060007. sz. kéziratos lehallgatási jegyzőkönyv. In: Gáll-8, 235–241.
18. Pollák Ödön: a hatvanas években az NSZK-ba emigrált kolozsvári filológus. Szépfalusi István (1932–2000): 1956-tól haláláig bécsi evangélikus lelkész, irodalmár, a bécsi Bornemiza Péter Társaság alapítója, az Ausztriai Magyar Lelegiondozó Szolgálat vezetője. Bárdos B. Arthur (1923–2011): kolozsvári születésű újságíró, költő, novellista, szerkesztő. Az Egység (1946–1948), majd az Utunk (1948–1958) szerkesztője, 1959-ben bebörtönözték, 1966-ban Bécsbe emigrált, ahol a Kurír című lap munkatársa lett, és közben emigrációs magyar lapokban (Bécsi Napló, Irodalmi Újság, Új Látóhatár) publikált.
- E. Fehér Pál (1936–): budapesti újságíró, szerkesztő. 1968 és 1971 között a Népszabadság rovatvezető-helyettese, 1971-től kulturális rovatvezető és a szerkesztőbizottság tagja. 1975–1990 között a Szovjet Irodalom főszerkesztő-helyettese, majd főszerkesztője. 1972-től 1990-ig a Kritika munkatársa, 1990–1996 között a Népszabadság főmunkatársa, 1996-tól 2000-ig a lap pozsonyi tudósítója, 2000 és 2004 között a Pravda munkatársa. Jelenleg Pozsonyban él.
19. Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj: NOTA-RAPORT privind pe profesorul universitar GALL ERNO, redactor șef al revistei „Korunk” din Cluj-Napoca (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés-Jelentés Gáll Ernő egyetemi tanárról, a kolozsvári „Korunk” folyóirat főszerkesztőjéről). Szigorúan bizalmas géppel írott anyag, Dumitrașcu Neculai ezredes, Securitate-parancsnok és Crăciun Mihai őrnagy aláírásával. 606/597/1977.04.28. sz. In: Gáll-4, 107–107v–108.
20. A levél románul és magyarul, teljes terjedelmében, megtalálható a Gáll 2009 CD-mellékletében.
21. Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj: NOTA (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, aláíratlan feljegyzés, 1977.05.29-i 0060007. sz. 2. sz. példány. In: Gáll-8, 229–229v–230. (Az 1. sz. példányt lásd Gáll-10, 49–49v–49bis).
22. Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj: Către Inspectoratul Județean Bihor al M. I. (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: A BM Bihar Megyei Felügyelőségének). Szigorúan bizalmas, géppel írott, Constantin Ioana vezérőrnagy által aláírt átirat, 1977.06.15-i 102/006317. sz. 2. sz. példány. In: Gáll-8, 225–225v–226v. (Az 1. sz. példányt lásd uo., 227–227v–228–228v).
23. Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, keltezetlen és aláíratlan feljegyzés, 606/1435. sz. 2. sz. példány. In: Gáll-8, 215–215v–216. (Az 1. sz. példányt lásd uo., 219–219v–220). A feljegyzést, változatlan formában, de átgépelve és módosított címmel Ștefan Mocuța Kolozs megyei RKP-első titkárnak is megküldték, akitől a példány, az arra írt szöveg szerint, 1977. november 22-én tért vissza. Ministerul de Interne, Inspectoratul Județean Cluj: Nota privind discuțiile purtate între fostul conte Teleki Ernest și Gall Erno, redactor șef al revistei „Korunk” (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés a Teleki Ernő volt gróf és Gáll Ernő, a „Korunk” folyóirat főszerkesztőjéről).

- tője által folytatott beszélgetésről). Szigorúan bizalmas, géppel írott, keltezetlen, számozatlan és aláíratlan feljegyzés, 1. sz. példány. In: uo. 217–217v–218.
24. Az RKP Kolozs megyei első titkárához intézett aláíratlan levélhamisítvány. 1977. október 6. In: uo. 188.
25. CONTELE. Magyar nyelvből fordított, szigorúan bizalmas lehallgatási anyag. 1977.10.12-i 0060007. sz. jegyzet. In: Gáll-8, 210–210v–211–211v–212–212v–213–213v–214.
26. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, 1977.10.10-i 0060007. és 606/1457. sz. aláíratlan feljegyzés három munkaváltozata. In: Gáll-8, 206–206v–209. [sic!], 192–192v–193., illetve 207–207v–208.
27. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, 1977.10.10-i 0060007. és 606/1457. sz., Constantin Ioana vezérőrnagy által aláírt feljegyzés, Ioana tábornok által kézzel írt széljegyzettel: „A feljegyzés Mocuţa első titkár elvt[árs]-nál volt. 22.XI.1977”. In: Gáll-8, 204–204v–205.
28. A beadványt tartalmazó borítékot a Securitate gyanúja szerint Kőnczei Ádám juttatta el Királytól Gáll Ernőnek.
29. CONTELE. Magyar nyelvből fordított, szigorúan bizalmas, géppel írott lehallgatási anyag. 1977.10.25-26-i számozatlan jegyzet. In: Gáll-8, 200–200v–201–201v; Gáll-8, 190–190v–191–191v. (másolat, amelyre Constantin Ioana vezérőrnagy széljegyzetként ráírta: 1977.10.28. Őrizzék meg a hangszalagot).
30. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, 1977.10.27-i számozatlan és aláíratlan feljegyzés. In: Gáll-8, 202–202v–203. (2. sz. példány); Gáll-8, 198–198v–199. (3. sz. példány); Gáll-8, 194–194v–195. (4. sz. példány).
31. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Către Ministerul de Interne – Direcţia I-a, Bucureşti. (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség. Átirat a Belügyminisztérium I. Igazgatóságának, Bukarest). 1977.10.27-i 101/CM/0029272. sz. szigorúan bizalmas átirat; aláírói Constantin Ioana vezérőrnagy, a felügyelőség parancsnoka és Florian Oprea alezredes, az I/B Osztály vezetője. In: Gáll-8, 196–196v–197–197v. Az átiratot kísérő, 1977.10.29-i 102/CM/0029337. és 606/1546. sz., szintén szigorúan titkos levél szerint a bukaresti feletteseknek egyidejűleg megküldik a „Rusz Péter” fedőnevű ügynök által az ügyvel kapcsolatosan 1977. október 26-án készített feljegyzést, amelyet azonban a CNSAS által Gáll Évának kiadott iratcsomó nem tartalmaz. „Rusz Péter” kilétét a CNSAS Gáll Évának írt átiratában felfedte.
32. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, 1977.11.18-i 102/0060007. sz. aláíratlan feljegyzés 3. példány. In: Gáll-8, 182–182v.
33. A Ştefan Mocuţa és Gáll Ernő által folytatott beszélgetés pontos idézése arra utal, hogy az RKP Kolozs Megyei Bizottsága első titkárának az irodájában is működött lehallgató készülék.
34. „GOGA”. Magyar nyelvből fordított, 1977.11.10-i, szigorúan bizalmas telefonlehallgatási jegyzet, 1977.11.11-i AST V/20 / 0042050. sz. In: Gáll-8, 185–185v.
35. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Nota – privind discuţiile purtate de Gal Ernest cu Teleky Ernő (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés – a Gáll Ernő által Teleky Ernővel folytatott beszélgetésről). Szigorúan bizalmas, géppel írott, 1977.11.15-i 102/0060007. sz., aláíratlan feljegyzés, 2. sz. példány. In: Gáll-8, 183–183v–184–184v.
36. Azonosítatlan személy megfigyelési fedőneve.
37. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, 1977.11.18-i 102/0060007. sz. aláíratlan feljegyzés 3. példány. In: Gáll-8, 182v.
38. Ministerul de Interne, Inspectoratul Judeţean Cluj, Serviciul I/B: Nota (Belügyminisztérium, Kolozs Megyei Felügyelőség, I/B Osztály: Feljegyzés). Szigorúan bizalmas, géppel írott, Constantin Ioana vezérőrnagy által aláírt, 1977.12.10-i 0060007. sz. feljegyzés 1. példány. In: Gáll-8, 181. Ioana tábornok széljegyzetben ráírta: „14.II. 1978 – Visszaküldve Mocuţa első titkár elvt[árs]-tól.”

